

- ку. – 1999. – Портал ЛІГА:ЗАКОН – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN1226.html. – Дата доступу: 30.03.2013. – Назва з екрану
14. Постанова ВСУ «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 № 13 / Верховний Суд України. – Офіц. видання. – Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 11. – С. 2.
15. Лист ВСУ «Практика розгляду корпоративних спорів» від 01.08.2007 р. / Верховний суд України. – Офіц. видання. – Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 2. – С. 2.
16. Ухвала Судової палати з цивільних справ ВСУ від 19.09.2001 р. / Верховний суд України. – Офіц. видання – Вісник Верховного суду України – 2001. – № 1. – С. 1
17. Узагальнення судової практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про господарські товариства» у частині регулювання діяльності акціонерних товариств. [Електронний ресурс] / Верховний суд України. – 2004. – Офіційний портал Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0315700-04/page2>.
18. Рекомендації ВГСУ «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 № 04-5/14 / Вищий господарський суд України. – Офіц. видання. – Вісник господарського судочинства – 2007. – № 1. – С. 22.
19. Господарський кодекс України: із змінами і допов. станом на 14 верес. 2012 р. / Верховна Рада України – Офіц. видання. – К. : Правова єдність, 2012. – 175 с.
20. Рішення Конституційного Суду України від 11.05.2005 № 4-рп/2005 / Конституційний суд України. – Офіц. видання. – Офіційний вісник України. – 2005. – № 21. – С. 19.
21. Постанова ВГСУ «Про визнання недейсним договору» від 27.03.2007 р. [Електронний ресурс] / Вищий господарський суд України. – 2007. – Офіційний портал Верховної ради України – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_210600-07/.
22. Господарський процесуальний кодекс України : станом на 1 січ. 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. видання. – Х. : Право, 2013. – 94 с.

УДК 347.6.001.11

ПРИНЦИПИ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ PRINCIPLES OF FAMILY LAW OF UKRAINE: GENERAL ASPECT

Старчук О.В.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

Стаття присвячена загальнотеоретичним аспектам визначення принципів сімейного права України як галузевого різновиду принципів права. Здійснено огляд і аналіз тих напрацювань, що були зроблені у цьому напрямі у радянській, вітчизняній та зарубіжній правовій науці, та запропоновано єдині підходи до розуміння принципів сімейного права України.

Ключові слова: право, галузь права, принципи права, керівні (засадничі) ідеї, принципи сімейного права.

Статья посвящена общетеоретическим аспектам определения принципов семейного права Украины как отраслевого вида принципов права. Осуществлен обзор и анализ тех наработок, которые были сделаны в этом направлении в советской, отечественной и зарубежной правовой науке, и предложены единые подходы к пониманию принципов семейного права Украины.

Ключевые слова: право, отрасль права, принципы права, руководящие (основополагающие) идеи, принципы семейного права.

The article is devoted to the general theoretical aspects of family law principles definition in Ukraine as a branch of law principles. The survey and analysis of the research are carried out in this trend in Soviet, domestic and foreign jurisprudence has been done. Common approaches to understanding of family law principles in Ukraine are suggested.

Key words: law, branch of law, principles of law, basic ideas, family law principles.

Постановка проблеми. У вітчизняній правовій науці чимало уваги приділяється вивченню принципів права. Перші дослідження принципів права з'явилися у другій половині 40-х років ХХ ст. і цей процес триває до сьогодні, а інтерес науковців до цієї проблеми продовжує зростати.

Під час розгляду галузевих принципів права науковці визначають загальнотеоретичні аспекти засадничих ідей права України. Водночас, деякі аспекти розуміння принципів сімейного права потребують додаткового обґрунтування й конкретизації. Вказана проблема є актуальною також з позицій того, що вона є основоположною в розвитку всього сімейного права України.

Метою статті є аналіз різних підходів науковців щодо визначення сутності засадничих ідей сімейного права України й на цій основі вироблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання особистих немайнових і майнових сімейних відносин.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати основні підходи до визначення поняття принципів права;
- охарактеризувати сучасне бачення принципів сімейного права України;

- запропонувати визначення поняття принципів сімейного права України;

- сформулювати власні висновки щодо визначення поняття принципів сімейного права України.

Стан дослідження. Загальнотеоретичні аспекти з'ясування сутності принципів права досліджені науковцями радянського періоду і сьогодення як у теорії права: С. С. Алексєєв, В. К. Бабаєв, В. І. Бородянський, Ю. А. Ведерников, В. С. Грекул, А. І. Денісов, А. М. Колодій Р. З. Лівшиць, М. С. Малєїн, Г. М. Манов, П. М. Рабінович, В. М. Ронжин, О. Ф. Скакун, Л. С. Явіч, так і у галузевій юридичній науці, зокрема з сімейного права: Л. М. Баранова, В. І. Борисова, В. С. Гопанчук, М. М. Дякович, І. В. Жилінкова, І. М. Кузнєцова, А. С. Макунян, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов та інші.

Окрім цього, принципи сімейного права є неодмінним компонентом у навчальній літературі однойменної галузі права: підручниках, посібниках, практикумах, довідковій літературі тощо.

Водночас комплексних досліджень, присвячених загальнотеоретичним проблемам з'ясування сутності засадничих ідей сімейного права, ще не проводилося.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі спостерігається різноманітність у формулюванні по-

няття принципів сімейного права та підходів до їхнього визначення. Однак перш ніж робити висновки, звернемося до теорії права.

Термін «принцип» – походить від латинського слова «*principium*», яке означає основні найголовніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [1, с. 17].

Серед науковців немає єдності в розумінні цієї категорії. У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення.

У теорії права виділяють три різних підходи до сутності принципів права: традиційний (ісламський), англо-саксонський та романо-германський. У традиційній правовій системі поняття «принципи права» не склалося, хоча існує комплекс вихідних ідей, які фактично і є принципами права. Наприклад, у мусульманському праві принципами права можна назвати вічність, стабільність, універсальність божественних норм шаріату. Однак сьогодні в розвинених країнах мусульманського Сходу (Єгипет, Пакистан тощо) принципи права проголошуються основним джерелом права. У країнах англо-саксонського права поняття загальних принципів права історично теж не склалося. Загальні принципи права в романо-германській правовій сім'ї спочатку були представлені як джерела адміністративного права, а з часом вони набувають універсального значення і можуть наділятися статусом первинних джерел права [2, с. 171].

Рисами загальних принципів права в романо-германській правовій системі є:

- існування принципів як у самому законі, так і поза законом. У першому випадку вони виводяться з норм позитивного права, а в другому – із правопорядку, що існує в країні. Отже, загальні принципи не обов'язково відтворюються в нормах позитивного права. Це дає підстави виступати загальні принципи, закріплені в законодавстві, та загальні принципи, не передбачені законом;

- панування загальних принципів над позитивним правом. Саме на рівні принципів різні сфери правопорядку й різні правові системи виявляють свою єдність. Загальні принципи права є концентрованим виразом найважливіших суспільних рис і цінностей, що притаманні цій системі права. Вони виконують, образно кажучи, функцію головних, опорних елементів конструкції будь-якої юридичної будівлі. Принципи є ідейною основою для позитивного права, визначають стратегічний напрям розвитку правової системи [3, с. 95].

Варто зауважити, що незалежно від того, яка це правова система світу, у демократичному суспільстві в основі правового регулювання лежать загальні принципи права, які, на думку О. Ф. Скакун, «набули універсального значення, сформувався в галузі основних прав людини, одержали закріплення на міжнародному рівні» [4, с. 223].

На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах розбудови правової держави, формування громадянського суспільства науковці пропонують новий підхід до визначення поняття принципів права, враховуючи ідеї природного права, як засади, що лежать в основі права та визначають його сутність і зміст.

Враховуючи всі напрацювання в науковій літературі, принципи права А. І. Денісов, В. Л. Козлов, К. Є. Ліванцев розглядають як поняття, що виражають сутність історичного типу права [5, с. 161; 6, с. 212]; П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун указують, що принципи – це категорія об'єктивна [7, с. 93; 4, с. 221]; С. С. Алексєєв, Р. З. Лівшиць, В. І. Нікітінський, М. С. Малєїн вважають, що це сфера право-

свідомості, правової ідеології й науки [8, с. 102-105; 9, с. 31; 10, с. 13] тощо.

Усі протиріччя у визначенні поняття принципів права намагався усунути А. М. Колодій [1]. Принципи права, зазначає автор, це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини цього типу держави та права, є однопорядковими із сутністю права.

Але й таке визначення поняття принципів права не повністю розкриває його сутність. Адже принципи права повинні бути незмінні, оскільки лежать в основі права незалежно від того, який це тип держави та права.

Під час з'ясування сутності принципів права можна виділити дві концепції, які сформувався у правовій доктрині.

Згідно з першою концепцією, що побудована на теорії позитивізму, принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно-зумовлені матеріальними умовами існування суспільства. Прихильниками такої ідеї є Л. С. Явіч, А. М. Васильєв, В. М. Ронжин та інші [11, с. 64; 12, с. 236; 13, с. 34].

Відповідно до другої концепції, яка бере початок від ідеї природного права, принципи права розуміють як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, неперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації. Дотримуються такого розуміння принципів права О. Ф. Скакун, П. М. Рабінович, В. А. Козлов, К. Є. Ліванцев, Ю. А. Ведерников, В. С. Грекул та інші [4, с. 221; 7, с. 93; 6, с. 212; 14, с. 79].

Як бачимо, у юридичній літературі минулого й сучасності немає єдності щодо визначення поняття принципів права, що, зі свого боку, дає можливість стверджувати про неординарність цієї проблеми. Слушним із цього приводу є міркування А. М. Колодія, який зазначає, що, незважаючи на відмінність у поглядах на проблему принципів права, юридична наука у відповідні історичні епохи була єдина в проголошенні певних положень та ідей як принципів права [4, с. 20-21].

У галузевій літературі (вітчизняній, зарубіжній) не склалося єдиного підходу до визначення поняття принципів сімейного права України. Постає необхідність наукового пошуку й обґрунтування нових теоретичних позицій, спираючись на ті напрацювання, які були зроблені науковцями в теорії права, для вироблення єдиного підходу до визначення поняття засадничих ідей сімейного права України.

Поділяючи природні ідеї виникнення права, І. М. Кузнецова під принципами сімейного права розуміє засадничі ідеї, які характеризують сутність галузі права, визначають соціальний зміст її норм, їх зміст, тлумачення і застосування [15]; А. С. Макунян – як керівні положення, що визначають сутність галузі права і мають загальнообов'язкове значення в силу їх правового закріплення [16]; В. С. Голанчук, М. М. Дякович, Є. О. Харитонов – як основні засади, керівні ідеї, відповідно до яких здійснюється сімейно-правове регулювання суспільних відносин [17; 18, с. 38; 19, с. 11]; В. І. Борисова, І. В. Жилінкова – як провідні ідеї та положення, які визначають сутність сімейного права, стрижень, який поєднує окремі норми та інститути сімейного права в одне ціле [20, с. 31].

Протилежну позицію поділяють Є. М. Абрамова, М. М. Аверченко, Ю. В. Байгушева, які принципи сімейного права визначають як найбільш загальні й важливі сімейно-правові норми, на основі і в розвиток яких будується правове регулювання у цій сфері [21].

Ми не погоджуємось із вищезазначеними міркуваннями авторів, що принципи та норми права перебувають у діалектичному взаємозв'язку і є взаємозумовленими, а вважаємо, що вони мають право на існування в одній системі права, але як самостійні, структуроутворювальні елементи. Окрім цього, принципи права й норми права неможливо ототожнити ні в етимологічному, ні в гносеологічному аспектах.

Слово «норма» означає правило, приклад, мірило, в той час як «принцип» – начало, основа, вихідне положення.

Окрім цього, як зауважує В. М. Ронжин, принципи не містять основних елементів правової норми: гіпотези, диспозиції й санкції [13, с. 34-35].

У гносеологічному аспекті неможливе ототожнення принципів права та норм права, адже право розкривається через систему норм, тобто розуміється нормативно, а принципи права лежать в основі права й визначають зміст його норм.

У юридичній науці радянського періоду зміст права, крім правових норм, складала й інші правові феномени, у тому числі принципи права, загальні дозволи та заборони, правові презумпції, правові аналогії тощо. І тому В. І. Бородянський зауважує, що всі ці правові феномени можуть набути нормативної форми, тобто знайти відповідне закріплення в статтях закону [22, с. 109].

Зрозуміло, що таке розуміння права було характерним для науки радянського періоду, оскільки виводилося з теорії позитивізму – усі правові явища повинні бути закріплені в нормативно-правових актах.

Із поняттям норм і принципів права, а також їх співвідношенням пов'язані загальні дозволи й загальні заборони в праві, на існування яких звернув увагу С. С. Алексєєв. Автор зазначає, що першочергово він хотів охарактеризувати загальні дозволи і загальні заборони як юридичні принципи й тільки пізніше зробив висновок, що вони є особливі, самостійні правові феномени, які мають у правовій матерії ключове значення [23, с. 6].

Безпосереднє відношення до понятійного аспекту співвідношення принципів і норм права стосуються такі правові явища, як правові презумпції – це припущення про наявність або відсутність предметів, зв'язків, явищ, які ґрунтуються на зв'язку між ними, і предметів, зв'язків, явищ, що підтверджені життєвою практикою [24, с. 326].

Виділяють два види правових презумпцій. До першого виду належать загальноправові презумпції, такі, наприклад, як презумпція правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб, які вступають у правовідносини, презумпція знання закону тощо. Другим видом правових презумпцій є прийоми юридичної техніки: презумпція відмови позивача від позовних вимог, який двічі без поважних причин не з'явився на судові засідання, презумпція рівності часток майна подружжя під час поділу майна тощо. При цьому В. К. Бабаєв відзначає, що презумпції, які належать до першого виду стали «принципами права», а до другого – «не досягли рівня презумпцій-принципів» [24, с. 328-330].

Тому, доречно зауважує В. І. Бородянський, що принципи й норми в структурі права потрібно розглядати як базові, структуроутворюючі та самостійні елементи. Загальні дозволи й загальні заборони, правові презумпції, а також інші суміжні правові явища, хоча і мають свою специфіку, але виконують забезпечувальну, допоміжну функцію щодо принципів і норм права, що необхідно враховувати в процесі дослідження механізму їх взаємодії [22, с. 110].

На нашу думку, принципи права й норми права необхідно розглядати як самостійні в системі права елементи, адже засадничі ідеї не мають у своєму складі конкретних правил поведінки, а є засобом відображення напрямів правового регулювання галузі права.

Висновки.

1. У теорії сімейного права питання засадничих ідей, які лежать основі цієї галузі права і надалі залишається одним з найбільш дискусійним та свідчить про неналежне його дослідження.

2. Суперечки про визначення поняття принципів права як і їх галузевого різновиду – принципів сімейного права, тривають уже протягом значного часу, але єдиної думки щодо цього наука так і не виробила.

3. Принципи сімейного права в системі сімейного права відіграють головну (базову) роль, оскільки лежать в основі норм однойменної галузі права, визначають їхню сутність та зміст.

4. З огляду на усе вищезазначене, принципи сімейного права – це такі засадничі ідеї сімейного права, які визначають зміст і спрямованість його норм за допомогою яких здійснюється правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колодій А. М. Принципи права України [Текст] / А. М. Колодій. – К. : Юрінком, 1998. – 208 с.
2. Манов Г. Н. Теория права и государства [Текст] : учеб. [для вузов] / Г. Н. Манов. – М. : БЕК, 1996. – 336 с.
3. Порівняльне правознавство [Текст] : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов ; за ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
4. Скакун О. Ф. Теория держави і права [Текст] : підруч. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консул, 2009. – 656 с.
5. Теория государства и права / [А. И. Денисов, В. Е. Гулиев, В. Д. Зорькин и др.]; под ред. А. И. Денисова. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 531 с.
6. Теория государства и права [Текст] : учебник [для вузов] / [Козлов В. А., Ливанцев К. Е., Денисов Ю. А. и др.]; отв. ред. А. И. Королев, Л. С. Явич. – Ленинград : Из-во Ленинград. у-та, 1982. – 381 с.
7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і держави [Текст] : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – [3-є вид. зі змін. і доповн.]. – К. : ІСДО, 1995. – 172 с.
8. Алексєєв С. С. Проблемы теории права [Текст] : курс лекций [в 2-х т.] / Алексєєв С. С. – Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1972. – Т. 1. – 396 с.,
9. Лившиц Р. З. Теория права [Текст] : учеб. / Р. З. Лившиц. – М. : БЕК, 1994. – 224 с.
10. Малейн Н. С. Правовые принципы, нормы и судебная практика / Н. С. Малейн // Государство и право. – 1996. – № 6. – С. 12–19.
11. Явич Л. С. О принципе научности в работе советского государственного аппарата / Л. С. Явич // Правоведение. – 1967. – № 2. – С. 60–64.
12. Теория государства и права [Текст] : учеб. [для вузов] / [А. М. Айзенберг, А. М. Васильев, Г. С. Котляревский и др.]; под ред. А. М. Васильева. – [2-е изд. испр. и доп.]. – М. : Юрид. лит., 1983. – 416 с.
13. Ронжин В. Н. О понятии и системе принципов социалистического права / В. Н. Ронжин // Вестник МГУ. – Сер. 11. Право. – 1977. – № 2. – С. 32–36.
14. Ведерников Ю. А. Теория держави і права [Текст] : навч. посіб. / Ю. А. Ведерников, В. С. Грекул. – [4-е вид., доповн. і переробл.]. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 224 с.
15. Кузнецова И. М. Семейное право // И. М. Кузнецова. – М. : Юристь, 1999 – 118 с.
16. Макунян А. С. Семейное право: учеб. курс // [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.e-college.ru/xbooks/xbook061/book/index/index.html?go=part-003page.htm>.
17. Сімейне право України: підруч. // за ред. В. С. Голанчука. – К. : Істина, 2002. – 299 с. [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/SPravo/index.htm>.

18. Дякович М. М. Сімейне право України: навч. посіб. // М. М. Дякович. – К. : Правова єдність, 2009. – 512 с.
 19. Сімейне право України: навч. посіб. // [О. І. Харитоновна, В. О. Гончаренко, О. М. Калітенко, О. В. Крилова та ін.]; за ред. Є. О. Харитоновна. – К. : Істина, 2008. – 200 с.
 20. Сімейне право України: підруч. [2-е вид., перероб. і допов.] / [Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.]; за ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 288 с.
 21. Гражданское право: учеб. [в 3-х томах] // [Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева и др.]. – Т. 3. – Ч. 2. – М., 2010 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://all-books.biz/pravo-grajdanskoe/ponyatie-printsipyi-semeynogo.html>.
 22. Бородинский В. И. Гносеологический аспект исследования механизма взаимодействия принципов и норм гражданского права / В. И. Бородинский // Государство и право. – 2002. – № 5. – С. 108–110.
 23. Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве [Текст] / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1989. – 286 с.
 24. Бабаев В. К. Презумпции в российском праве и юридической практике / В. К. Бабаев // Проблемы юридической практики. – Н. Новгород, 2000. – С. 323–330.

УДК 347.44

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОГОВОРОМ ПОСТАЧАННЯ ПОБУТОВОГО СПОЖИВАЧА ТЕПЛОВОЮ ЕНЕРГІЄЮ RESPONSIBILITY FOR SUPPLY CONTRACT HOUSEHOLD CONSUMERS OF THERMAL ENERGY

Топоркова М.М.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри туризму та соціальних наук

Харківського торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена відповідальності сторін за договором постачання тепловою енергією. У роботі розглянуто поняття цивільно-правової відповідальності та умови і підстави притягнення сторін договору теплопостачання до неї. Висвітлено різні концепції учених, положення нормативно-правових актів з даного питання.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, договір, тепла енергія, побутовий споживач, зобов'язання.

Статья посвящена ответственности сторон по договору снабжения тепловой энергией. В работе рассмотрено понятие гражданско-правовой ответственности, условия и основания привлечения сторон договора теплоснабжения к ней. Освещены различные концепции ученых, положения нормативно-правовых актов по данному вопросу.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, договор, тепловая энергия, бытовой потребитель, обязательства.

This article is sanctified to the responsibility of sides by agreement of providing with thermal energy. The paper considers the concept of civil liability and conditions and bases of bringing parties to the contract to supply it. Article deals various concepts of scientists provisions of legal acts on the subject.

Key words: civil liability, contract, heat, household consumer commitment.

Постановка проблеми. Ст. 610 ЦК України встановлює, що порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання [1]. При порушенні зобов'язання настають правові наслідки, установлені договором або законом, при яких особа, яка порушила зобов'язання, притягується до цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Під цивільно-правовою відповідальністю слід розуміти встановлені законом або договором несприятливі наслідки для особи, яка порушила зобов'язання, що виражаються в позбавленні порушника певних цивільних прав або покладення на нього певних обов'язків майнового характеру.

Сторони цивільних правовідносин зобов'язані знати, що невиконання або неналежне виконання ними взятих на себе зобов'язань може спричинити порушення суспільних відносин, майнові втрати та інші несприятливі наслідки для іншої сторони й суспільства в цілому, та не допускати порушення своїх зобов'язань. Тому покладення відповідальності на порушника зобов'язання спрямовано на захист інтересів держави, фізичних та юридичних осіб і є одним з інструментів, які забезпечують стабільність цивільно-правових відносин.

У зв'язку з цим очевидно, що дана тема є актуальною, а з вдосконаленням суспільних стосунків, вимагає постійної уваги з боку не лише законодавця, але й учених цивілістів.

Мета статті – розглянути різні підходи до визначення поняття цивільно-правової відповідальності та умови

і підстави притягнення сторін договору теплопостачання до цивільно-правової відповідальності.

Виклад основного матеріалу. У правовій науці існує думка, що підставою виникнення відповідальності є не саме правопорушення, а наявність певних обов'язків, покладених на всіх без винятку учасників суспільних відносин. Так, Г. Ф. Шершеневич називав правопорушення підставою цивільної відповідальності й виділяв умови притягнення особи до відповідальності: недозволена дія, заподіяння майнової шкоди, порушення суб'єктивного права та вина правопорушника [2]. Й. О. Покровський писав про те, що цивільне право має своїм завданням усунути шкідливі наслідки, заподіяні правопорушенням і для цього важливо одне – установити, чи є явним те, що називається правопорушенням і що дає підставу покласти відповідальність на його винуватця [3]. В. О. Тархов указував, що різниця між кримінальною й цивільно-правовою відповідальністю вельми суттєва. Якщо в кримінальному праві завжди вирішується питання про винність тільки однієї сторони, то в цивільному праві винними можуть бути визнані обидві сторони [4].

У свою чергу Г. К. Матвеев запропонував уважати підставою цивільно-правової відповідальності склад правопорушення, що включає в себе сукупність об'єктивних і суб'єктивних елементів. До об'єктивних елементів відносяться: протиправна поведінка, її результат і причинний зв'язок між ними. Суб'єктивним елементом виступає вина правопорушника. Г. К. Матвеев підкреслював, що за відсутності одного із зазначених елементів відповідальність не може настати [5].